

Liturgie en Eredienst

“ Het beste is niet goed genoeg “

Inhoudsopgave

1.	Opdracht, achtergronden en uitgangspunten	4
2.	Bezinning op het thema 'Eredienst' / Eredienst in bijbels perspectief.	6
2.1.	De eredienst in bijbels perspectief.	6
2.2.	'Gereformeerd' Wat is dat en wat betekent dit voor de Eredienst?	7
2.3.	Bezinning op de 'Eredienst' binnen de eigen wijkgemeente	10
2.4.	Uitgangspunten.....	11
	Inleiding.....	13
1.	De liturgie	13
2.	Zingen in de Eredienst.....	16

1. Opdracht, achtergronden en uitgangspunten

Bij het vormen van wijkgemeente B hebben de kwartiermakers in opdracht van de Algemene Kerkenraad het profiel van de nieuw te vormen wijkgemeente geformuleerd. Over het onderwerp *Liturgie en Eredienst* hebben de kwartiermakers het volgende gezegd:

Eredienst en Sacramenten

God roept Zijn gemeente samen, om als onderdeel van het Lichaam van Christus, Hem te ontmoeten. In deze samenkomst klopt het hart van de wijkgemeente; Gods Woord staat centraal. In de eredienst wordt de hele wijkgemeente, jong en oud, door Gods Woord en Geest aangesproken.

Wij geven onze diensten vorm en inhoud in lijn met de lange, reformatorische traditie. Dit komt onder andere tot uiting in een eenvoudige, heldere liturgie. Wij erkennen dat we zondaren zijn en verwachten alles van God. Daarom belijden we in iedere dienst dat onze hulp en verwachting van God komt. Hij is de Bron van ons leven. De preek roept op tot geloof in en bekering tot de Drie-enige God. Ook worden we onderwezen in het geloof en opgeroepen te leven naar Gods wil. De preek geeft handvatten voor praktische toepassing in het dagelijks leven. Dat kunnen en hoeven we niet in eigen kracht te doen. Aan wie geloofd in Christus is de Heilige Geest gegeven. Hij geeft het nieuwe leven in ons vorm, zodat wij Jezus Christus zichtbaar maken in deze wereld.

In de eredienst bidden we voor en met elkaar en voor de wereld. Loflied en verootmoediging krijgen een eigen plaats. In verbondenheid met Israël zingen wij psalmen in verschillende berijmingen. Daarnaast zingen we op kerkelijke feestdagen en in een aantal overige erediensten liederen die hun oorsprong vinden in de Bijbel.

Tot versterking van ons geloof en als teken en zegel van Gods verbond en trouw bedienen we de sacramenten. Wij dopen de kinderen van gelovige ouders en volwassenen die tot geloof zijn gekomen. Wij gedenken het lijden en sterven van Christus in de viering van het Heilig Avondmaal. Zo ervaren we de gemeenschap der heiligen.¹

Dit profiel het uitgangspunt geweest voor de bezinning op dit onderwerp. Daarnaast is er door de kerkenraad van wijk B een opdracht geformuleerd, om te komen tot een beleidsvoorstel met bijbehorend implementatieplan. Deze opdracht is als volgt:

Context

In de brochuretekst over wijk B staat dat de kerkenraad later beslist over de invulling van de erediensten. Naar de gemeente is gecommuniceerd dat de huidige praktijk (afwisselend OB/NB) een tijdelijke situatie is die in een later stadium diepgaander besproken zal worden. Dit is tot nu toe niet gebeurd. Het onderwerp is complex vanwege de brede samenstelling van onze wijkgemeente en de zeer diverse behoeften over dit onderwerp.

Het zingen in de eredienst kan niet los gezien worden van de rest van de eredienst. Bezinning op de verschillende onderdelen in de dienst maakt het mogelijk om na te denken over de plaats en invulling van het zingen in de dienst.

¹ Brochure "Eenheid in verscheidenheid" – Hervormd Kampen op weg naar drie wijkgemeenten

Opdracht

1. *Opstellen van concept beleid*
2. *Advies voorstellen voor implementatie van dit beleid*
3. *Dit omvat minimaal:*
 1. *Een concreet (en onderbouwd) voorstel voor het zingen in de dienst*
 2. *Een concreet (en onderbouwd) voorstel over de plaats van kinderen in de eredienst*

Bijzondere aandachtspunten

1. *Het beleid moet passend zijn bij de gehele breedte van wijk B*
2. *Dit onderwerp gaat niet alleen over het zingen in de dienst*

2. Bezinning op het thema 'Eredienst' / Eredienst in bijbels perspectief.

Om tot een goede visie te komen op het vormgeven van de zondagse eredienst, heeft eerst een brede verdieping op het thema plaatsgevonden. We hebben ons daarin toegelegd op een drietal punten. (1) De Eredienst in bijbels perspectief. (2) De eredienst in het perspectief van onze gereformeerde traditie. (3) Bezinning op de Eredienst binnen wijk B.

2.1. De eredienst in bijbels perspectief.

In christelijke gemeenten heeft de kerkdienst een centrale plaats. Maar wat zegt de bijbel over de kerkdienst?

Eredienst als bijbels begrip

We noemen een kerkdienst wel: een eredienst. Op zichzelf een prachtig begrip. We komen samen als gemeente om God te eren. Hij troont immers op de lofzangen van Israël (Ps. 22: 4). "Houdt dan de lofzang gaande voor God Die leven laat" (Ps. 107 berijmd n.b.). Maar laten we het woord eredienst eens opzoeken in het Nieuwe Testament. Het Griekse woord voor eredienst is *latreia*. In christelijke zin vinden we *latreia* enkel figuurlijk in Romeinen 12:1 waar Paulus spreekt over onze redelijke eredienst. Maar daarmee bedoelt hij niet een zondagse kerkdienst, maar ons dagelijkse leven. Daarin moeten we God eren: niet één dag in de week, maar alle zeven dagen; niet enkel in de kerk, maar in heel ons leven.

Liturgie als bijbels begrip

Liturgie komt van het Griekse woord *leitourgia*. Een gebruikelijke vertaling is "het werk van het volk". Het woord liturgie gebruiken we tegenwoordig voor de kerkdienst. Niet enkel voor het liturgieboekje, maar voor het hele gebeuren in de dienst. Dit soort eredienst vond al plaats in de Joodse tempel en synagoge, en ging door in de vroege Christelijke Kerk. In het woord 'liturgie' zitten wezenlijke elementen van de Christelijke eredienst: Er is nadruk op "werk," de Griekse term geeft iets van vitaliteit weer. Het is niet de voorganger die alleen het werk doet, de gemeente doet het gemeenschappelijk, met hulp van de voorganger. In het Griekse Oude Testament is 'leitourgia' een gangbare term voor de eredienst in de tabernakel en de tempel. In die zin wordt het ook gebruikt in het Nieuwe Testament. We lezen bijvoorbeeld dat de priester Zacharias de dagen van zijn dienst (*leitourgia*) had vervuld (Lukas 1:23; en: Hebrreeën 9:21 en 10:11). Paulus kan *leitourgia* gebruiken voor zending en diaconaat (Romeinen 15:16 en 27; 2 Korinthe 9:12; Filippenzen 2:17, 25 en 30) en voor het werk van de overheid (Romeinen 13: 6). De brief aan de Hebrreeën spreekt over de dienst (*leitourgia*) van de engelen (Hebrreeën 1: 7 en 14) en van Jezus in de hemel (Hebrreeën 8: 2 en 6). Slechts éénmaal wordt *leitourgia* gebruikt voor een christelijke samenkomst: de gebeds-samenkomst bij de uitzending van Paulus en Barnabas (Handelingen 13: 2). Het Nieuwe Testament bewaart het besef dat een christelijke samenkomst iets anders is dan de Joodse liturgie in de tempel. Als christenen kennen we maar één liturgie: de liturgie in de hemel waar Christus dienst doet als onze Hogepriester bij God!

Wat zegt het Nieuwe Testament dan wel?

De meest kenmerkende nieuwtestamentische uitdrukkingen voor 'kerkdienst' zijn 'samenkomst' en 'bij elkaar zijn'. Waar twee of drie in Mijn Naam bijeengekomen zijn ... (Mattheüs 18:20); zij vonden de elf apostelen bijeen (Lukas 24:33); zij waren allen te samen bijeen (Handelingen 2: 1); toen de discipelen bijeengekomen waren om brood te breken (Handelingen 20: 7); wanneer u samenkomt (1 Korinthe 11:17, 18, 20, 33, 34); Als nu de hele gemeente samen zou komen (1 Korinthe 14:23, 26); Laten wij de onderlinge bijeenkomst niet nalaten (Hebrreeën 10:25); Want als in uw samenkomst een man zou binnenkomen.....(Jacobus 2:2).

Een kerkdienst is : ***We komen samen in de Naam van Jezus. En daarom onder de belofte: Want waar twee of drie in Mijn Naam bijeengekomen zijn, daar ben Ik in hun midden. (Mattheus 18:20)². Door Zijn Geest komt de Heere Zelf in ons midden. We ontmoeten de Levende Heere en ook elkaar.***

De Emmaüsgangers (Lucas 24:13-35): twee discipelen in de avond (een wel heel mager bezette avonddienst), maar de Heere komt in hun midden, en zo wordt het een volwaardige dienst van Schrift (en legde hun uit wat in al de Schriften over Hem geschreven was.) en Tafel (En het gebeurde, toen Hij met hen aan tafel aanlag, dat Hij het brood nam en het zegende. En toen Hij het gebroken had, gaf Hij het aan hen.).

Als we zo samenkomen, is de Heere Zelf in ons midden door Zijn Geest. De Geest brengt gaven mee, zoals een geïnspireerd loflied, een bemoedigend woord, of een kinderlied (Mattheus 21:15-16). Verschillende gaven worden in 1 Korinthe 14 genoemd. Vers 40 sluit af met : ‘Laat alle dingen op een gepaste wijze en in goede orde gebeuren.’

Schrift en Tafel - gebeden en gaven.

In Handelingen 2:42 lezen we over de eerste christelijke gemeente: En zij volhardden in de leer van de apostelen en in de gemeenschap, in het breken van het brood en in de gebeden. De apostelen gaven de boodschap van en over Jezus door. Die boodschap is voor ons bewaard in de boeken van het Nieuwe Testament. Wij verdiepen ons in de bijbel, in de dienst van het Woord – de prediking. Bij de gemeenschap moeten we niet enkel denken aan de onderlinge hartelijkheid van de eerste christenen, maar ook heel concreet aan de gemeenschap van goederen: delen ten behoeve van de armen. Wij doen dat in onze kerkdiensten in de vorm van de (diaconale) collecte. Het breken van het brood is de dienst van de Tafel. Calvijn trok uit deze tekst de conclusie: “ten minste elke zondag avondmaal vieren”. Toen en nu mag er ruimte zijn voor gebed in de samenkomsten.

Ook de Heidelbergse Catechismus heeft Handelingen 2:42 opgevat als het grondmodel van de kerkdienst, als hij ons in zondag 38 oproept om trouw naar de kerk te komen om Gods Woord te horen, de Sacramenten te gebruiken, God openlijk aan te roepen en de armen christelijke hulp te betonen.

Ook over het zingen in de samenkomsten spreekt het nieuwe testament zich op verschillende plekken uit (1 Korinthe 14:26; Efeze 5:19). Kolossenzen 3:16, zegt het afsluitend als volgt : “Laat het woord van Christus in volle rijkdom onder u wonen. Leer en vermaan elkaar met alle wijsheid. Zing voor God met een dankbaar hart psalmen, hymnen en geestelijke liederen.”

2.2. ‘Gereformeerd’ Wat is dat en wat betekent dit voor de Eredienst?

Samenvatting van de Lezing door Prof. dr. W.H.Th. Moehn. Gehouden in Kampen op 28 Febr. 2017.

Inleiding

In Handelingen 9 lezen we over Paulus en zijn boze plannen: Volgelingen van Jezus duidt hij aan als ‘mensen die van die Weg waren’. Hij wil ze oppakken in Damascus en naar Jeruzalem voeren. Mensen die later in stad Antiochië voor het eerst ‘christenen’ worden genoemd. ‘Mensen van de Weg’ – een mooie omschrijving voor volgelingen van Jezus. Een beeld waar dynamiek in zit. Mensen van de Weg zijn onderweg. Op de weg die je gaat krijg je te maken met andere situaties en dat vraagt erom opnieuw je te bezinnen op je positie nu 2 wijkgemeenten in elkaar worden geschoven en het de bedoeling is als een nieuwe eenheid verder te gaan. Mensen van de weg die merken dat het niet vanzelfsprekend is dat alle gereformeerde neuzen dezelfde kant opstaan.

² Zie ook : Luk. 24 : 15 & Luk. 24 : 36

Maarten Luther

Puntsgewijs wordt hieronder de Chronologie van de bezinning door Prof. Moehn weergegeven.

- September 1506 wordt Maarten Luther opgenomen in de orde van de Augustijner Monniken. Op 3 april 1507 werd hij in Dom van Erfurt tot priester gewijd.
- Luther heeft altijd angst gehad voor het opdragen van de mis en het vieren van het avondmaal. Daarom nam hij regelmatig geen deel. Pas later zou het inzicht bij hem doorbreken dat niet de waardigheid van de mens, maar het bevel van Christus bepaalt of iemand wel of niet avondmaal viert.
- Nadat Luther steeds duidelijker tot het bevrijdende inzicht is gekomen, dat de goddeloze door het geloof gerechtvaardigd wordt, en niet door de werken van de wet, zijn zijn ogen ook geopend voor het middel waardoor de kerk van zijn dagen hersteld kan worden: het Woord van God moet weer geprekt worden in de kerken in de taal die de mensen kunnen verstaan!
- 30 okt. 1517: stellingen tegen de aflaat.
- 1520: bedreigende bul: 'Sta op, Heere'.
- April 1521: Rijksdag te Worms : 'Hier sta ik, ik kan niet anders.'
- 26 Mei 1521 Rijksban over Luther uitgesproken. Ontvoering naar de Wartburg, waar Luther begint met de vertaling van de Bijbel in het Duits.
- In febr. 1522 brak een beeldenstorm los.
- Op 6 maart 1522 keert hij voorgoed terug in Wittenberg. Een zware taak wacht hem. Waarmee te beginnen? Met de prediking! 1 Korinthe 13 staat centraal. In de chaotische situatie hebben de Wittenbergers op het punt van de liefde gefaald. God wil geen napraters, maar navolgers – mensen die Zijn Woord horen en ook doen en dan wel in geloof, door de liefde. Geduld en liefde zijn nodig.
- Binnen een paar weken had Luther de leiding weer in handen. In Wittenberg en omgeving is de rust hersteld.
- Vanuit 1 Kor. gebruikt Luther in zijn prediking het beeld van de zwakken en de sterken. Luther begrijpt wat de sterken willen... veranderingen doorvoeren: de offergedachte van de Mis afschaffen, avondmaal vieren met brood en wijn, de kloostergeloften niet bindend verklaren en dat geestelijken kunnen trouwen. Inhoudelijk is hij het hier helemaal mee eens, maar voor de zwakken gaat dit te snel. Wat zij nodig hebben is liefde. Gun de zwakken de tijd om erbij te komen.

Johannes Calvijn

Bij Luther is de manier omschreven waarop het veranderingsproces zich heeft voltrokken; bij Calvijn willen we te weten komen wat nu typisch gereformeerd genoemd kan worden. Als samenvatting van de overdenking staan hieronder de aandachtspunten die uit Calvijns denken over liturgie en eredienst kunnen worden afgeleid:

- Drie dingen moeten er zeker gebeuren in een kerkdienst: (1) Woordverkondiging, (2) Sacramenten bedienen, (3) Gebeden – waarbij het zingen van de gemeente ook beschouwt wordt als bidden.
- Verstaanbaarheid – gemeentelieden moeten kunnen begrijpen wat er gezegd en gezongen wordt. Het kost weinig moeite om een lijstje te maken van verzen uit de berijming van 1773 die door mensen van de 21e niet meer begrepen worden. Het is opvallend dat veel catechisanten enthousiast reageren, juist op de 'bijbel in gewone taal'.
- Centraal staat de verkondiging van het Woord.
- Het gemeenschapsaspect – eredienst is iets wat je samen doet. Het is een aangelegen punt dat iedereen meezingt.
- De volgende vraag zal ook hier in Kampen leven : Is Calvijn echt tegen het zingen van gezangen in de eredienst geweest? We zien hier een duidelijk verschil met de traditie die door Luther gevormd is. Waar we in ieder geval ons voor moeten hoeden, is speculeren en inlegkunde. Wat hij heeft willen onderstrepen is dit: Hoe je liturgie er ook uitziet, vul je liturgie in in nauwe gebondenheid aan het Woord. Het doel van de eredienst is helder verwoord door Paulus in het gedeelte dat we lezen: 'Dat wij, door ons in liefde aan de waarheid te houden, in alles zouden toegroeien naar Hem Die het Hoofd is, namelijk Christus.' Met

nadruk op 'in alles'. Bedenk ook: wat Calvijn gerealiseerd heeft in Genève betekende een grote breuk met de middeleeuwse praktijk van eredienst. Psalmen werden in hun geheel gezongen, de gemeente zong in plaats dat zij luisterde naar een koor, het gebruik van de moederstaal in plaats van Latijn – stuk voor stuk waren het ingrijpende veranderingen. Calvijn begon met het (laten) berijmen van de Psalmen, zodat deze in de moedertaal door de gemeente gezongen konden worden. Hier had hij zijn handen vol aan en waarschijnlijk heeft Calvijn helemaal niet nagedacht over andere liederen. Onze vraag naar liederen naast de Psalmen speelde eenvoudigweg geen rol.

Omgaan met liturgische verschillen

In het derde en laatste onderdeel van de overdenking wordt een poging gewaagd om een aantal lijnen te trekken naar de situatie in Kampen. Het is goed allereerst vast te stellen dat de gegevens die we in de Bijbel aantreffen geen blauwdruk vormen voor een 'gereformeerde liturgie'. In de Bijbel ligt de nadruk steeds op de eenheid van de gemeente. De apostel Paulus gebruikt daarvoor het beeld van het hoofd en het lichaam. Wanneer het lichaam in zichzelf verdeeld is, kan dat niet goed zijn. Tegelijk laat de Schrift zien dat er ook verscheidenheid is in de gemeente van God. Ze is nodig om de volheid van Gods liefde en gaven te kunnen bevatten.

Een aantal overdenkingen :

- Als mensen van de Weg hier in Kampen bevindt u zich in een proces, waarbij het voor ieder nodig is zijn of haar positie te hervinden.
- Wie over liturgie nadenkt, is bezig met zaken die gevoelig liggen. In de 16e eeuw was dat niet anders dan nu. Geduld is van belang en wordt in Galaten 5 genoemd als een van de vruchten van de Geest.
- Wijsheid is nodig voor degenen die een besluit moeten nemen: wanneer kan een knoop doorgelicht worden? Moet je wachten tot ook de laatste over de streep is gekomen?
- Wijsheid en geduld zijn beide nodig om de eenheid van de gemeente te bewaken. Prof. Immink schrijft in zijn boek over de protestantse kerkdienst (208)³: 'De gemeentezang is een collectieve handeling . De enkeling voegt zich in het geheel. Meedoen en afhaken zijn reële mogelijkheden tijdens het zingen. De bewoordingen van een lied kunnen iemand meenemen in de beweging van de liturgie, maar het is ook mogelijk dat een kerkganger zich buitengesloten voelt door de tekst en afhaakt.'
- Het is belangrijk om te letten op de taal van de liturgie. Deze opmerking heeft zowel betrekking op de taal van gezangen en liederen in nieuwere bundels, als het taalkleed van de berijming van 1773.
- De combinatie van woord en melodie heeft er voor gezorgd dat veel Psalmregels een plaats diep in het hart hebben gekregen en zijn gaan horen bij de beleving van het geloof. Maar de vraag naar verstaanbaarheid voor een opgroeiende generatie is van gelijk belang.
- Wat zou het mooi zijn als we werkelijk tot een ontmoeting kunnen komen en elkaar in het hart laten kijken, omdat we vertellen wat onze lievelingspsalm of ons lievelingslied is en wat het is wat ons daarin zozeer raakt of geraakt heeft. Vanuit die basis kun je eerlijk kijken naar de waarde van de verschillende berijmingen van de Psalmen.

De vraag was gesteld: wat is gereformeerd en wat betekent dat voor de eredienst? Het antwoord wordt breder getrokken, omdat we ook de stem van Luther willen horen. Een protestantse gemeente is een zingende gemeente. De Reformatie kent geen 'stille mis'. In iedere dienst wordt gezongen voor Gods aangezicht. Zingen laten we niet over aan een koor of voorzanger; nee, de gehele gemeente looft God op verhoogde toon. Een eredienst is ook geen uitvoering voor muzikminnende mensen. Iedereen – van de jongste tot de oudste – moet mee kunnen doen. Dat is de uitdagende taak waar u als mensen van de Weg in Kampen op dit moment voor staat!

³ Zie ook : 'het heilige gebeurt' Immink : Collectiviteit vs. Individuele beleving. (pag.84).

2.3. *Bezinning op de 'Eredienst' binnen de eigen wijkgemeente*

Centrale vraag bij de bezinning

In de bezinning op het thema 'Eredienst' zijn we op zoek gegaan naar onze diepere drijfveren:

- Met welke verwachting gaan we zondags naar de kerk?
- Wat hopen we in de eredienst te vinden?
- Wat mogen we in bijbels perspectief verwachten van de Eredienst?
- Zijn we al op dat punt, of mogen we dromen van meer?

Deze bezinning heeft, naast het feit dat deze op zichzelf heel verrijkend is om te doen, ook een bredere functie. Door te bestuderen wat de bijbel over de eredienst zegt. Door te kijken wat onze gereformeerde traditie ons over de eredienst leert. Door naar elkaar uit te spreken waar onze diepere drijfveren liggen (waar we van dromen!), hopen we tot een aantal uitgangspunten te komen waaraan we onze beleidskeuzes kunnen toetsen.

Onze beleidskeuzes zullen dus gebaseerd zijn op de uitgangspunten die we vanuit deze bezinning geformuleerd hebben en worden dus niet gemaakt op basis van persoonlijke voorkeuren van individuen of groepen individuen. Wel is het daarom van groot belang om deze bezinning gemeente breed gedaan te hebben. Een open communicatie is daarbij van evident belang.

Drijfveren

We hebben een dialoog gevoerd op de hierboven genoemde vragen. In het gesprek met de kerkenraad en ook op de gemeente-avond, waarop deze vraag gemeente breed is besproken. Omdat we daarbij steeds aantekeningen hebben gemaakt kunnen we de gevoerde gesprekken terugbrengen tot het hierna volgende figuur (figuur1). Hieruit wordt duidelijk hoe ons gemeente-brede verwachten en verlangen rond de eredienst eruit ziet. Deze weergave pretendeert niet compleet of juist te zijn – het is slechts een weergave van de gevoerde gesprekken en de uitkomsten daarvan :

figuur 1

2.4. *Uitgangspunten*

Vanuit de hiervoor beschreven bezinning willen we graag concrete handvatten formuleren waarop we onze beleidskeuzes kunnen baseren. Deze uitgangspunten zijn dan ook direct terug te herleiden op figuur 1 en de uitkomsten van het bezinningsproces. Deze uitgangspunten zouden ook doelstellingen voor de Eredienst genoemd kunnen worden :

1. Het samenkomen in de Naam van de drie-enige God.
2. Het vieren en belijden van de gemeenschap met de drie-enige God, onder meer door doop en avondmaal.
3. Ruimte geven aan verootmoediging en het belijden van onze schuld tegenover God en de wekelijkste prediking van de vergeving van deze schuld door het verlossingswerk van Jezus Christus en het gelovig aanvaarden daarvan.
4. Het stimuleren van 'Jong en Oud'⁴ om actief te luisteren naar wat Gods woord tot ons te zeggen heeft en (praktische) levenslessen daaruit te trekken.
5. We verwachten dat Gods Geest ons in de ruimte stelt om 'jong en oud' te laten groeien in het geloof in Jezus Christus
6. Het grootmaken, loven en prijzen van de naam van God in ons zingen en in heel de eredienst.
7. Het gaande houden van het gebed waarin het leven, met z'n vreugde en verdriet, voor het aangezicht van God wordt gebracht'.
8. Het vormgeven aan onze onderlinge gemeenschap en het omzien naar elkaar.

Tot slot

Gekozen is voor de titel op basis van Romeinen 12 : 2 – 5:

2. En word niet aan deze wereld gelijkvormig, maar word veranderd door de vernieuwing van uw gezindheid om te kunnen onderscheiden wat de goede, welbehaaglijke en volmaakte wil van God is.
3. Want door de genade die mij gegeven is, zeg ik ieder onder u niet hoger te denken dan hij moet denken, maar laat hij denken in bescheidenheid, naar de mate van geloof zoals God die aan ieder heeft toebedeeld.
4. Want zoals wij in één lichaam vele leden hebben en de leden niet alle dezelfde functie hebben,
5. zo zijn wij, hoewel velen, één lichaam in Christus, maar ieder afzonderlijk leden van elkaar.

Een bezinning over de eredienst brengt tot een steeds dieper besef van de grote dingen die we mogen verwachten van God. In het bijzonder in de ontmoeting met Hem in de zondagse eredienst. Het is vanuit die ervaring en vanuit het prachtige tekstgedeelte in Romeinen 12:2-5 dat als titel aan dit rapport is gekozen: 'Het beste is niet goed genoeg'.⁵

⁴ 'Jong en Oud' : Hier wordt bedoeld de volle breedte van de gemeente van jong tot en met oud.

⁵ En word niet aan deze wereld gelijkvormig, maar word veranderd door de vernieuwing van uw gezindheid om te kunnen onderscheiden wat de goede, welbehaaglijke en volmaakte wil van God is. Want door de genade die mij gegeven is, zeg ik ieder onder u niet hoger te denken dan hij moet denken, maar laat hij denken in bescheidenheid, naar de mate van geloof zoals God die aan ieder heeft toebedeeld. Want zoals wij in één lichaam vele leden hebben en de leden niet alle dezelfde functie hebben, zo zijn wij, hoewel velen, één lichaam in Christus, maar ieder afzonderlijk leden van elkaar.' (Romeinen 12 : 2-5)

Deel II - Eindrapport Liturgie & Eredienst

'De liturgie & Eredienst in wijk B'

Ter bespreking voor de kerkenraad d.d. 14 December 2017

Inleiding

In maart 2017 is het eerste deel van dit rapport besproken in de kerkenraad, waarin uitgangspunten waren geformuleerd op basis waarvan de praktische keuzes gemaakt kunnen worden.

De uitgangspunten uit dit eerste rapport zijn:

1. Het samenkomen in de Naam van de drie-enige God.
2. Het vieren en belijden van de gemeenschap met de drie-enige God, onder meer door doop en avondmaal.
3. Ruimte geven aan verootmoediging en het belijden van onze schuld tegenover God en de wekelijkse prediking van de vergeving van deze schuld door het verlossingswerk van Jezus Christus en het gelovig aanvaarden daarvan.
4. Het stimuleren van '*jong en oud*' om actief te luisteren naar wat Gods Woord tot ons te zeggen heeft en (praktische) levenslessen daaruit te trekken.
5. We verwachten dat Gods Geest ons in de ruimte stelt om '*jong en oud*' te laten groeien in het geloof in Jezus Christus.
6. Het grootmaken, loven en prijzen van de naam van God in ons zingen en in heel de eredienst.
7. Het gaande houden van het gebed waarin het leven, met z'n vreugde en verdriet, voor het aangezicht van God wordt gebracht.
8. Het vormgeven aan onze onderlinge gemeenschap en het omzien naar elkaar.

In dit tweede rapport is het door de kerkenraad vastgestelde beleid voor de thema's 'de liturgie' en '*zingen in de eredienst*' opgenomen. Aan de hand van de bovenstaande uitgangspunten is getoetst of de voorstellen hiermee in overeenstemming zijn.

Wij hopen met de voorstellen die we in dit rapport doen te komen tot een Eredienst voor '*jong en oud*' en dat de voorstellen de basis zullen vormen voor een breed gedragen beleid binnen onze wijkgemeente.

Inhoudsopgave

Inleiding

1. De liturgie
2. Zingen in de Eredienst

1. De liturgie

In de erediensten van wijk B, en dus ook in de daarbij horende liturgie, is de Woordverkondiging en de uitleg hiervan het belangrijkste onderdeel. Ook de structuur van de erediensten blijft nagenoeg hetzelfde, hoewel op een aantal punten wel een voorstel is opgesteld om een onderdeel te versterken.

Onderstaand wordt voor de volledigheid de structuur weergegeven van een niet-bijzondere eredienst. Veranderingen t.o.v. de huidige structuur zijn cursief weergegeven en worden daarna toegelicht.

1. Kerkgangers worden welkom geheten door het welkomstgroepje. *Bij binnenkomst krijgen zij een weekbrief uitgereikt. Informatie hieruit kan ook weergegeven worden op de beamer. (UP 8⁶)*
Tegelijkertijd komen de kerkenraad en de predikant binnen in de consistorie, waar de ouderling van dienst begint met gebed.
Ongeveer 10 minuten voor aanvang van de dienst begint de organist te spelen. Eén minuut voor aanvang krijgt de organist een seintje dat hij kan stoppen met spelen, waarna de kerkenraad en predikant de kerk in kunnen lopen. Ze nemen plaats in de kerkenraadsbanken.
2. Een ouderling doet (kort) enkele mededelingen en geeft aan wat de Schriftlezing(en) en het intochtslied zijn. Daarna wordt *staand – net als bij de slotzang (UP 1)*– het intochtslied gezongen. Onderdeel van de afkondiging is een toelichting op het moment van stilte voor persoonlijk gebed als verootmoediging aan het begin van de dienst.
3. Pas als de organist stopt met spelen begeleidt de ouderling van dienst de predikant naar de preekstoel. *Op dat moment is er stil gebed, bestijgt de predikant de preekstoel, en volgt Votum en Groet. Hierna gaat de gemeente weer zitten.(UP1, 6)*
4. Na het Votum en Groet wordt er opnieuw gezongen.
5. We lezen de 'Tien Geboden', eventueel met de Samenvatting. Hier zijn verschillende varianten mogelijk.
In een middagdienst belijden we op deze plek in de dienst ons geloof. Ook hier zijn verschillende varianten te gebruiken. Dit naar inzicht van de predikant.
6. Aansluitend aan de Wetslezing of de Geloofsbelijdenis wordt er opnieuw gezongen.
7. Gebed om opening van de Schriften.
8. *Na het openingsgebed wordt er een lied gezongen. Tijdens het zingen gaan de kinderen van 4 tot 6 jaar naar de kindernevendienst (orgelspel).*
9. Schriftlezing door de predikant.
10. Na het lezing uit de Bijbel wordt er gezongen.
11. Preek.
In de brief die naar gastpredikanten verzonden wordt, vermelden we dat de KR het op prijs stelt dat de predikant in de preek/dienst de kinderen van 7 t/m 12 jaar aanspreekt. (UP 4, 5)
12. Aansluitend aan de preek wordt er opnieuw gezongen.
13. Dankgebed.
14. *Na het dankgebed komen de kinderen terug van de kindernevendienst. Op dit moment wordt ook de collecte gehouden. (UP 4, 5)*
15. Aansluitend aan de collecte is de slotzang. Dit doen we staande.
16. De dominee spreekt de Zegen uit.

⁶ UP staat voor Uitgangspunt en is steeds een verwijzing naar 1 van de 8 uitgangspunten.

17. De kerkenraad en de predikant gaan naar de consistorie. De kerkenraad sluit daar af met gebed.

Wanneer de organist begint de spelen verlaat de gemeente de kerk. Op de tweede zondag van de maand is er de gelegenheid om met elkaar koffie te drinken.

De voorgestelde wijzigingen in de structuur van de eredienst zijn de volgende:

Weekbrief: In deze weekbrief wordt informatie gedeeld over bijzondere omstandigheden binnen de wijkgemeente, bijvoorbeeld ziekte en overlijden. Ook informatie over wijkactiviteiten kan in de weekbrief worden opgenomen. Doel van de weekbrief is dat mensen onder meer adresgegevens mee naar huis kunnen nemen en dat we de afkondigingen aan het begin van de dienst kort kunnen houden. Ook de collectiedoelen worden in de weekbrief vermeld.

Staan tijdens het intochtslied: Net als het slotlied wordt het intochtslied staande gezongen. Net als we voor een aardse koning gaan staan, staan we ook bij de ontmoeting met onze Hemelse Koning. Daarom blijven we ook staan tijdens Stil Gebed, Votum en Groet. Na het Amen gaat de gemeente weer zitten. (UP 6)

Bijkomend voordeel van staand zingen is dat het beter zingt. En wat zou ons weerhouden van het verbeteren van de Lofzang?

Stil gebed: Na het zingen (ná het naspel) van het intochtslied brengt de ouderling van dienst de dominee naar de preekstoel. Bij de afkondiging is voor gasten en bezoekers uitgelegd dat er na het zingen gelegenheid is voor persoonlijk gebed waarin we allen stil worden voor God. Als gemeente worden we er dan bij stil gezet dat we in de kerkdienst bij en voor God samenkomen. Door de gezamenlijke stilte worden we bepaald bij de onderlinge samenkomst, dit is een collectief gebeuren waaraan we uiting willen geven door samen te gaan staan en samen stil te zijn voor God (UP 1). Het is ook een moment waarop we ons voorbereiden op het vervolg van de Eredienst.

Kindernevendienst: Rond dit onderwerp is overleg gevoerd met de kindernevendienstcommissie. In overleg met hen willen we de kinderen na het Gebed, maar voor de Schriftlezing, naar de kindernevendienst laten gaan (zoals nu al het geval is). Na het dankgebed komen de kinderen weer terug van de kindernevendienst. Aan het einde van hun eigen samenkomst bidden ze ook ter afsluiting in hun eigen bijeenkomst. Het zou dubbel zijn om dit direct aansluitend weer te doen. Om er wel voor te zorgen dat deze jonge kinderen betrokken worden bij de biddende gemeente, is er voor gekozen dat ze bij het gebed voor de Schriftlezing nog wel in de kerk zijn.

Kinderen komen van de kindernevendienst terug voor de slotzang, onder het voorspel tijdens de collecte (zie het voorstel hieronder). Voordeel hiervan is ook dat het slechts één keer wat onrustiger is tijdens de dienst.

Inleiding voor kinderen bij de preek: Voor de kinderen die niet naar de kindernevendienst gaan (7+ jaar) is het niet altijd even eenvoudig om de preek goed te volgen. Daarom is het goed dat er in de preek aandacht is voor hen. De dominee zet – eenvoudig, maar niet kinderachtig – uiteen waar het in de Verkondiging over zal gaan en zet het in een voor hen begrijpelijke context of gespiegeld aan situaties die zij dagelijks meemaken. (UP 4, 5)

Collecte: De inzameling van de gaven zou heel goed passen na de preek. De collecte wordt ook wel gezien als de *dienst van de dankbaarheid*. We brengen als het ware in praktijk wat we in de preek hebben gehoord; liefde voor de naaste. Het sluit ook goed aan bij het dankgebed; in het dankgebed bidden we voor onze naaste; in de collecte geven we aan onze naaste die dit nodig heeft. Het past dus erg goed bij elkaar!

2. Zingen in de Eredienst

De gemeentezang is – naast de Woordverkondiging – een essentieel onderdeel van de erediensten. Met het zingen bidt de gemeente, looft de gemeente en belijdt de gemeente. Met het zingen is de gemeente actief betrokken bij de eredienst. We moeten dus ook zorgvuldig afwegen wat we zingen en mogen daar niet te licht over denken.

Van oudsher zijn we gewend om – voor het overgrote deel – Psalmen te zingen in de erediensten. En dat is niet voor niets, de Psalmen worden ons aangereikt vanuit Gods Woord.

Bij verschillende gelegenheden hebben we van gemeente- en kerkenraadsleden gehoord dat de Psalmen absoluut behouden moeten blijven in de diensten.

Echter, vanuit de gemeente hebben we ook gehoord dat er behoefte is om een ander lied te (kunnen) zingen. Zoals op Feestdagen en bij bijzondere diensten⁷ (bijv. doopdiensten), maar ook als er een lied is dat goed aansluit bij de Verkondiging. Soms worden deze liederen ook al aangereikt vanuit de Verkondiging, wanneer een predikant een lied citeert. Het voorstel is dat het mogelijk wordt om ruimte te creëren voor het beperkt zingen van andere liederen als Psalmen.

Om de psalmen ook voor huidige en toekomstige generaties te behouden kiezen we ervoor om ruimte te geven aan nieuwe berijmingen van de psalmen. De berijming van 1773 sluit namelijk steeds minder aan bij het taalveld van nu.

Voorstel voor het zingen in de dienst

Psalmen zijn en blijven het belangrijkste als het gaat om de gemeentezang. Iedere predikant moet ze minstens op zes (van de in totaal 7) verschillende momenten laten zingen. Voor alle diensten geldt dat er gezongen mag worden uit zowel de oude berijming (1773) als de psalmen uit weerklink. Het streven is dat de teksten die gezongen worden voor iedereen te begrijpen zijn. Begrijpen we de teksten immers niet, dan weten we niet wat we zingen en kunnen we er niets van leren.

Het normale, hedendaagse taalgebruik is immers ook veranderd sinds 1773. Waarom dan niet in ons zingen? (Overigens was dit veranderende taalgebruik ook in 1773 de reden om over te stappen naar wat wij nu kennen als de Oude Berijming).

Omwille van de duidelijkheid, en om het gebruik van te veel bundels te voorkomen, is ervoor gekozen om de vertaling van 1773 te behouden en daarnaast de psalmberijmingen uit Weerklink in te gaan voeren. Er is dus voor gekozen om de berijming van 1967 'over te slaan'. Inhoudelijk is dit om 2 redenen : (1) Het ligt ons minder na aan het hart, dan de berijming van 1773, en (2) het is inmiddels alweer dusdanig verouderd, dat het de nadelen van de berijming van 1773, gemeten naar het taalveld van vandaag, onvoldoende opheft. Wel blijven verschillende Psalmen uit de berijming van 1967 voor de gemeente behouden, omdat sommigen daarvan wel in de bundel Weerklink opgenomen zijn.

We willen in de diensten de ruimte geven voor het zingen van andere liederen als de Psalmen (of Enige Gezangen). Voorwaarde is wel dat deze liederen Bijbelgetrouw zijn. Ook moeten de liederen – net als de Psalmen – goed aansluiten bij de verkondiging of een ander liturgisch moment, zoals de Wetslezing. Dit naar inzicht en ter beoordeling van de dienstdoende predikant. Net als bij het zingen van de Psalmen is het ook bij het zingen van liederen een voorwaarde dat de teksten voor iedereen begrijpelijk zijn.

⁷ Feestdagen en bijzondere diensten: Christelijke Feestdagen, Adventstijd, Lijdenstijd, viering Heilig Avondmaal, Doop- en belijdenisdienst, Groot Huisbezoek, Gezin-School-Kerk

Voor het zingen van deze liederen vindt de kerkenraad de bundel *Weerklank* een goede keuze.

Verder:

- Het aantal zangmomenten in de gebruikelijke dienst is 7; bij speciale diensten kan er meer gezongen worden.
- De mogelijkheid voor het zingen van andere liederen dan alleen de psalmen geldt voor alle diensten. Per dienst wordt er 1 lied uit de bundel weerklank gezongen.
- Bij alles wat we zingen geldt dat het zingbaar is voor de gemeente en het lied met orgel te begeleiden is.

De kerkenraad heeft besloten om voor het zingen de onderstaande invulling te gaan gebruiken in de erediensten van wijk B:

1. Tijdens de reguliere (ochtend- en middag-) diensten zingen we 4 psalmen (3 in de middagdienst) uit de oude berijming, 2 psalmen uit Weerklank en een lied uit Weerklank. De plek van het lied uit Weerklank laten we vrij.
2. Tijdens kerkenraadsvergaderingen maken we kennis met de inhoud van De Nieuwe Psalmberijming⁸.
3. De kerkenraad vormt een klein DNP-comité die DNP toetst en hiervan frequent verslag doet op een kerkenraadsvergadering.
4. Evaluatie: Na één jaar (medio 2019) nemen we een besluit over de definitieve plek van het Weerklanklied in de liturgie. Na twee jaar (medio 2020) evalueren we de liturgie en het zingen in de eredienst, alsmede onze kennismaking met DNP. We verplichten ons om m.b.t. vervolg DNP – op basis van evaluatie /onderzoek / meningsvorming – een zorgvuldig besluit te nemen.

Bijzondere diensten (huidige praktijk) betreffen erediensten tijdens de christelijke feestdagen, themadiensten (groothuisbezoek), dienst gezin-school-kerk, belijdenisdienst, dienst (mede-) georganiseerd door de zondagsschool en de jeugdvereniging. Tijdens bijzondere diensten worden de liederen gekozen uit Weerklank.

Waarom liederen(, Nieuwe Psalmberijming) en Weerklank

We denken dat het goed is om – als dat *meerwaarde* heeft in de dienst – de mogelijkheid te creëren om beperkt een lied te zingen in de diensten. Hoewel de Psalmen waardevol zijn, zijn ze ook uit het Oude Verbond. Dat koesteren we, maar in de Psalmen wordt 'slechts' indirect gewezen naar Jezus. Met nieuwere liederen kunnen we voluit zingen over onder meer de geboorte van Jezus, Zijn lijden en sterven, en van Zijn Opstanding. Daarnaast zijn er ook – net als de Enige Gezangen – andere Schriftliederen die gezongen kunnen worden. Denk hierbij bijvoorbeeld aan de lofzang van Hanna.

Voor het zingen van andere liederen wordt voorgesteld te kiezen voor de bundel *Weerklank*. Deze bundel is samengesteld door een aantal predikanten en kerkmusici uit de Gereformeerde Bond. Hiermee denken wij dat het een goede, Bijbelgetrouwe bundel is. Uiteraard blijft het aan de predikant om bij de keuzen van een lied hier naar te blijven kijken en dit per lied vast te stellen.

Als aanvulling op de huidige Psalmberijmingen wordt De Nieuwe Psalmberijming de komende tijd onderzocht. We schreven al eerder dat het belangrijk is dat er begrijpelijk, in ons eigen taalgebruik, gezongen kan worden. In deze Nieuwe Psalmberijming zijn de Psalmen opnieuw vertaald, bondiger en in herkenbare taal; de melodie is echter hetzelfde als in de huidige Psalmberijmingen.

Een aantal Psalmen uit deze berijming zijn ook al opgenomen in de bundel *Weerklank*, maar bij het verschijnen hiervan was de Nieuwe Psalmberijming nog niet gereed.

Tot slot

⁸ Kortweg DNP. Deze psalmberijming is nog in ontwikkeling. Enkele psalmen uit deze berijming zijn ook opgenomen in Weerklank.

We zijn ons ervan bewust dat we een aantal vernieuwingen voorstellen in dit rapport. We verwachten dat de gastpredikanten die voorgaan in wijk B geen moeite zullen hebben om zich aan te passen aan onze gewoonten. Toch kan het zo zijn dat een gastpredikant principiële bezwaren heeft tegen 1 of meerdere vernieuwingen. Wanneer een dergelijke situatie zich aandient, dan zullen we er als kerkenraad alles aan doen om de dienst te laten doorgaan in goed overleg met de gastpredikant in kwestie. De beleidsvoorstellen zullen er dus niet toe leiden, dat sommige predikanten niet meer voor kunnen gaan in wijk B op grond van principiële bezwaren.